

ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ Α' ΕΠΕΙΣΟΔΙΟΥ

Σκηνές

- Α' σκηνή, 437-494 : Άφιξη Μενέλαου στην Αίγυπτο και αυτοσύσταση – μονόλογος Μενέλαου.
- Β' σκηνή, 495-541 : Διάλογος Μενέλαου – γερόντισσας υπηρέτριας
- Γ' σκηνή, 542-575 : Οι προβληματισμοί του Μενέλαου

Α' Σκηνή, 437-494: Άφιξη Μενέλαου στην Αίγυπτο και αυτοσύσταση – μονόλογος Μενέλαου.

Στοιχεία όψης – σκηνογραφικοί και σκηνοθετικοί δείκτες:

- Η ορχήστρα είναι άδεια. Η Ελένη με τον Χορό έχουν μπει στο παλάτι για να πάρουν πληροφορίες από τη μάντισσα Θεονόη για την τύχη του Μενέλαου.
- Το σκηνικό παραμένει ίδιο : Το παλάτι του Πρωτέα και ο τάφος του.
- Από τη δεξιά πάροδο (λιμάνι) μπαίνει ένας ρακένδυτος άντρας, ντυμένος με πανί πλοίου κατά ομολογία του, ο Μενέλαος. Αφού δεν υπάρχει άλλος υποκριτής πρέπει να αυτοσυστηθεί στο κοινό.

Η αυτοσύσταση του ήρωα

Ο Μενέλαος αναφέρει:

α. Την καταγωγή του: παππούς του ο Πέλοπας, πατέρας του ο Ατρέας, αδερφός του ο Αγαμέμνωνας.

β. Στοιχεία του παρελθόντος : Σπουδαίος ήρωας, κατέλυσε την Τροία, δημοφιλής και φιλελεύθερος βασιλιάς.

γ. Στοιχεία του παρόντος: ναυαγός μαζί με τους συντρόφους του και την Ελένη, αναζητά βοήθεια για τους συντρόφους του. Εδώ υπάρχει ομοιότητα με τον ομηρικό Οδυσσέα που επίσης φρόντιζε τους συντρόφους του.

Ρόλος Μονόλογου

- Αποδεικνύει ψευδή τη φήμη για το θάνατο του Μενέλαου και προωθεί τη δράση.
- Ο θεατής πληροφορείται για το παρελθόν και το παρόν του Μενέλαου.
- Βοηθά στην εξέλιξη του δράματος, προετοιμάζει την αναγνώριση των δύο συζύγων
- Αποκαλύπτεται η ύπαρξη του «ειδώλου» που φέρει μαζί του ο Μενέλαος.

Τραγική ειρωνεία

- Ο Μενέλαος θεωρεί ότι έχει μαζί του, στη σπηλιά, φυλαγόμενη από τους συντρόφους του, την Ελένη. Εμείς γνωρίζουμε ότι πρόκειται για το «είδωλο», το «φαίνεσθαι».
- Θεωρεί ότι ερχόμενος στο παλάτι θα λάβει βοήθεια ενώ στην πραγματικότητα θα διωχθεί και, αν αποκαλυφθεί η ταυτότητά του, κινδυνεύει και να θανατωθεί.

Τραγικότητα Μενέλαου

- - Η τύχη του άλλαξε δραματικά : Υπήρξε βασιλιάς της Σπάρτης, ευτυχισμένος με την οικογένειά του, νικητής πολέμου και τώρα βρίσκεται ρακένδυτος, επαίτης μακριά από την πατρίδα του.
- Κατέλαβε την Τροία στο παρελθόν και τώρα δεν έχει ούτε σπίτι ούτε πατρίδα.
- Πολέμησε για την Ελένη και κέρδισε ένα είδωλο, μια σκιά, ένα ψέμα.
- Υποφέρει χωρίς να φταίει.

Διάνοια – Ιδέες, αντιλήψεις Ευριπίδη

- Αντιπολεμικό μήνυμα : Κανείς δεν βγαίνει κερδισμένος από ένα πόλεμο. Ακόμη και οι νικητές είναι χαμένοι. Ο Μενέλαος κυρίευσε την Τροία αλλά παρουσιάζεται ρακένδυτος ζητιάνος.

- Αντίθεση φαίνεσθαι – είναι : α. Η Ελένη «είδωλο» στην σπηλιά ≠ η Ελένη «είναι» στο παλάτι. β. Ο βασιλιάς – ηγέτης – νικητής Τροίας ≠ ρακένδυτος ζητιάνος .

Χαρακτηρισμός – Ήθος Μενέλαου

Στη σκηνή αυτή προβάλλεται ο Μενέλαος που γνωρίζαμε, του παρελθόντος, και ο Μενέλαος του παρόντος, αυτός που βλέπουμε μπροστά μας στη σκηνή. Πρόκειται για το ίδιο άτομο στο οποίο όμως θα αποδώσουμε διαφορετικούς χαρακτηρισμούς:

Ο Μενέλαος του παρελθόντος: Γενναίος, πορθητής της Τροίας, φιλόστοργος βασιλιάς, υπερήφανος και αξιοπρεπής. Όλα αυτά τα στοιχεία μπορούν να μας οδηγήσουν στο συμπέρασμα ότι ήταν ένας ευτυχισμένος άνθρωπος.

Ο Μενέλαος του παρόντος: Εξαθλιωμένος, ρακένδυτος, ζητιάνος , απογοητευμένος από τη ζωή του, επιθυμεί τον θάνατο. Παρόλα αυτά παρουσιάζεται και επηρμένος (= φαντασμένος) αφού καυχιέται για την άλωση της Τροίας .

Οι ήρωες του Ευριπίδη

Ο Ευριπίδης παρουσιάζει τους ήρωές του να έχουν μια ιδιόμορφη τραγικότητα. Παρουσιάζουν μια αντιηρωική στάση και έρχονται σε πλήρη αντίθεση με την παρουσία τους στο παρελθόν. Έχουν τα χαρακτηριστικά των απλών , καθημερινών ανθρώπων , τις αδυναμίες και τα ελαττώματά τους. Φανερό και σε αυτό το σημείο η επίδραση που του έχουν ασκήσει οι σοφιστές της εποχής τους αφού ακόμη και οι ήρωες τίθενται υπό αμφισβήτηση.

Στοιχεία Ευριπίδειου ήρωα που εντοπίζουμε στο Μενέλαο

- α. Δεν έχει καμία σχέση με τον Μενέλαο ήρωα-βασιλιά του παρελθόντος αφού παρουσιάζεται ρακένδυτος και όχι με τη λαμπερή πανοπλία του ή τα βασιλικά του ενδύματα.
β. Ζητιανεύει για βοήθεια προκειμένου να καταφέρει και αυτός και οι σύντροφοί του να επιβιώσουν.
γ. Τον διώχνουν απ' το παλάτι σαν να είναι ένας τιποτένιος ενώ πριν έκαναν υποκλίσεις όταν περνούσε.

Β' σκηνή, 495-541 : Διάλογος Μενέλαου – γερόντισσας υπηρέτριας

Στοιχεία όψης – σκηνογραφικοί και σκηνοθετικοί δείκτες:

Μία απλοϊκά ντυμένη γερόντισσα εμφανίζεται από το παλάτι του Πρωτέα στη σκηνή . Ακολουθεί έντονος διάλογος και στιχομυθία που αποδίδεται από τους ηθοποιούς με έντονες κινήσεις και χειρονομίες (ο Μενέλαος θα διαμαρτυρηθεί ότι η γερόντισσα του σφίγγει το χέρι)

Ρόλος Β' σκηνής

Προωθεί την εξέλιξη του μύθου αφού η γερόντισσα δίνει στον Μενέλαο εξαιρετικά σημαντικές πληροφορίες. Ο θεατής αγωνιά για το πώς ο Μενέλαος θα τις αξιοποιήσει.

Ο ρόλος της γερόντισσας

Η γερόντισσα είναι ένα από τα δευτερεύοντα πρόσωπα της τραγωδίας, αυτά που παίζουν δευτερεύοντες- μη πρωταγωνιστικούς ρόλους. Ο Ευριπίδης επέλεξε να εμφανίσει μία γυναίκα στο ρόλο του φύλακα γιατί:

- α. Η επιλογή της εξυπηρετεί δραματικό συμβιβασμό. Αν έβαζε έναν άντρα τότε αυτός θα συλλάμβανε αμέσως τον Μενέλαο, θα τον οδηγούσε στο Θεοκλύμενο , ο οποίος και θα τον θανάτωνε.
β. Μία γυναίκα, όσο σκληρή και αν παρουσιάζεται, στο τέλος αποκαλύπτεται περισσότερη ευσπλαχνική από έναν άντρα.
γ. Ο διάλογος μεταξύ γερόντισσας και Μενέλαου γίνεται πιο διασκεδαστικός όταν ο Μενέλαος παρουσιάζεται ανίκανος να την αντιμετωπίσει.

δ. Εντείνεται η τραγικότητα του Μενέλαου. Ο γενναίος πολεμιστής, ο επικός ήρωας, τώρα είναι ένας δειλός που δεν είναι σε θέση να αντιμετωπίσει ούτε καν μια γυναίκα.

Τραγική Ειρωνεία

- στίχος 528 : Ο Μενέλαος αναρωτιέται αν η Ελένη είναι στην Αίγυπτο ενώ οι θεατές γνωρίζουν ότι πράγματι βρίσκεται.
- στίχος 532: Άλλη μια αφελής ερώτηση του Μενέλαου , αν έκλεψαν την Ελένη από τη σπηλιά του. Ο θεατής γνωρίζει πως δεν την έκλεψε κανείς αφού αυτή είναι το είδωλο και η πραγματική Ελένη βρίσκεται τώρα στο παλάτι του Πρωτέα.

Αντιθέσεις

- Η δυνατή γερόντισσα ≠ ο αδύναμος Μενέλαος
- Ο ένδοξος βασιλιάς και στρατιώτης Μενέλαος ≠ ο εξαθλιωμένος , αντιήρωας Μενέλαος.

Διάνοια – Ιδέες , αντιλήψεις Ευριπίδη

- Αντίθεση φαίνεσθαι και είναι

α. Ο ρακένδυτος ζητιάνος Μενέλαος (φαίνεσθαι) είναι ο βασιλιάς της Σπάρτης και πορθητής της Τροίας (είναι).

β. Η σκληρή και αφιλόξενη στάση της γερόντισσας (φαίνεσθαι) έχει σκοπό να προστατεύσει τον Μενέλαο , που κινδυνεύει από τους ανθρώπους του Θεοκλύμενου (είναι).

- Στίχοι 450-453 : Ο Μενέλαος αναφέρεται στους νεκρούς του Τρωικού πολέμου και στις τιμές που τους αποδίδονταν στην πατρίδα τους. Ο πόλεμος πάντα σκορπάει γύρω του το θάνατο. Εδώ γίνεται έμμεση αναφορά στους νεκρούς που η Αθήνα ακόμη θρηνεί από τη Σικελική εκστρατεία.
- στίχοι 474-476 : Πιο εύκολα υπομένει τη δυστυχία όποιος την έχει ξανασυναντήσει.
- στίχοι 491-492 : Οι φτωχοί, επειδή ακριβώς γνωρίζουν την κυριολεκτική σημασία της λέξης «ανάγκη», είναι περισσότερο πρόθυμοι να βοηθήσουν όποιον χρειάζεται βοήθεια με τη διαφορά πως δεν έχουν τα μέσα για να το κάνουν.
- στίχος 507; Η φιλοξενία και προστασία των ξένων αποτελούσε για τους Αρχαίους Έλληνες αυτονόητη και δεδομένη διαδικασία. Κάτι τέτοιο όμως δεν ίσχυε και στους βάρβαρους λαούς. Και εδώ φαίνεται η ανωτερότητα των Ελλήνων έναντι των βαρβάρων.

Χαρακτηρισμοί – Ήθος προσώπων

α. Γερόντισσα

Πρόκειται για μια απλή γερόντισσα υποταγμένη στο αφεντικό της , το Θεοκλύμενο. Προσέχει την είσοδο του παλατιού και ελέγχει ποιος θέλει να δει τον αφέντη της. Στην αρχή παρουσιάζεται σκληρή και αφιλόξενη απέναντι στο Μενέλαο που ρακένδυτος ζητά τη βοήθειά της. Κατόπιν όμως καταλαβαίνουμε πως αυτή της η συμπεριφορά έχει σκοπό να τον προστατεύσει αφού αν γίνει αντιληπτός απ' τους ανθρώπους του Θεοκλύμενου θα θανατωθεί. Επομένως πρόκειται για μια γυναίκα με ευαισθησίες που η αγωνία της για την τύχη του ξένου την κάνει να του φέρεται σκληρά. Επιπλέον από τη στάση της αντιλαμβανόμαστε πως έχει σκοπό να κρατήσει μυστική την παρουσία του Μενέλαου στην Αίγυπτο. Η αίσθηση δικαίου που διαθέτει είναι ανώτερη από το φόβο της για τον αφέντη της.

β. Μενέλαος

Στη σκηνή αυτή γκρεμίζεται η εικόνα του επικού ήρωα Μενέλαου αφού προβάλλεται μια εντελώς αντιηρωική του διάσταση. Εδώ φαίνεται ανίκανος να αντιμετωπίσει μια

γερόντισσα . Αμφισημία ¹Μενέλαου : Ο Ευριπίδης θέλει να δείξει την αμφισημία = την κωμικοτραγικότητα κάθε ζωντανής ύπαρξης σε όλες τις εκδηλώσεις της. (Δείτε χαρακτηρισμό α' σκηνής και «οι ήρωες του Ευριπίδη»).

Γ' σκηνή , 542-575 : Οι προβληματισμοί του Μενέλαου

Στη σκηνή αυτή έχουμε ένα μονόλογο του Μενέλαου, την έκφραση των προβληματισμών του στο κοινό για τις πληροφορίες που πήρε από τη γερόντισσα.

Χαρακτηρισμός – Ήθος Μενέλαου

Πριν προχωρήσουμε στον χαρακτηρισμό του ήρωα θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τον τρόπο με τον οποίο επιλέγει να παρουσιάσει ο Ευριπίδης τους ήρωές του καθώς και το παρελθόν και το δραματικό παρόν του ήρωα. Έτσι:

Ο τρόπος με τον οποίο επεξεργάζεται τις πληροφορίες που παίρνει από τη γερόντισσα και οι αφελείς ερωτήσεις που κάνει δημιουργούν γέλιο στο θεατή αφού τον παρουσιάζουν αφέλη , επιπόλαιο ακόμη και δειλό.

Ωστόσο, αυτές τις σκέψεις θα μπορούσε πιθανόν να τις κάνει ένας απλός πολίτης , που θα βρισκόταν στη θέση του Μενέλαου και αυτή η άποψη είναι σύμφωνη με τα όσα ξέρουμε για τον τρόπο με τον οποίο συνηθίζει να παρουσιάζει ο Ευριπίδης τους ήρωές του. Οι πληροφορίες της γερόντισσας έχουν ανατρέψει όλα τα δεδομένα του Μενέλαου , τον έχουν φέρει σε σύγχυση και σε αμηχανία και προσπαθεί να βρει μια λογική εξήγηση στα «παράλογα» που ακούει. Με βάση λοιπόν αυτά θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως άνθρωπος λογικός που προσπαθεί να αναλύσει τα στοιχεία που του δίδονται.

Σε καμία περίπτωση όμως δεν θα πρέπει να ξεχνάμε την σωματική και ψυχική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο ήρώας μας. Η ζωή του ολόκληρη έχει ανατραπεί : από βασιλιάς και γενναίος πολεμιστής έχει μετατραπεί σε ρακένδυτο ζητιάνο χωρίς πατρίδα και σπίτι, είναι δεκαεπτά χρόνια μακριά απ' την πατρίδα του, τα δέκα πολεμώντας και τα επτά περιπλανώμενος στη θάλασσα και τώρα βρίσκεται ναυαγός με αβέβαιο το μέλλον τόσο το δικό του όσο και των συντρόφων του. Όλα αυτά έχουν κλονίσει και την προσωπικότητα και τον τρόπο σκέψης του οπότε και είναι αναμενόμενο αυτές οι πληροφορίες να τον κλονίζουν ακόμη περισσότερο.

Διάνοια – Ιδέες, αντιλήψεις Ευριπίδη

στίχος 575 : Ο άνθρωπος είναι θύμα των αναγκών του και κυρίως της ανάγκης του για επιβίωση που πολλές φορές τον οδηγεί σε εξευτελιστικές για την προσωπικότητά του ενέργειες.

Δύο Επικοί Ήρωες : Μενέλαος και Τεύκρος

Ομοιότητες

- α. Και οι δύο πολέμησαν στην Τροία και υπερηφανεύονται για την άλωσή της.
- β. Υπερηφανεύονται για την καταστροφή μιας πόλης, για ένα πόλεμο που άφησε πίσω του νεκρούς , χήρες και ορφανά. Ο πόλεμος και την ηθική των ανθρώπων.
- γ. Είναι νικητές του πολέμου αλλά και μεγάλοι «χαμένοι». Έχασαν πατρίδα, σπίτι και οικογένεια.
- δ. Είναι περιπλανώμενοι μακριά απ' την πατρίδα τους.
- ε. Έχουν φτάσει και οι δύο στην Αίγυπτο.

¹ Κυριολεκτική σημασία: Το να έχει μία λέξη δύο σημασίες, να έχει διφορούμενη σημασία, όχι ξεκάθαρη.

στ. Η τύχη τους έχει μεταστραφεί, από ευτυχισμένοι κατάντησαν δυστυχισμένοι χωρίς οι ίδιοι να φταίνε.

ζ. Κατάγονται από βασιλική οικογένεια.

Διαφορές

α. Ο Μενέλαος είναι ντυμένος με το πανί του πλοίου του ενώ ο Τεύκρος δεν φοράει κουρέλια και επιπλέον έχει τόξο, φαρέτρα και βέλη.

β. Ο Τεύκρος αποκάλυψε την ταυτότητά του μετά από ερωτήσεις της Ελένης ενώ ο Μενέλαος αυτοσυστήθηκε.

γ. Ο Τεύκρος δεν θα εμφανιστεί ξανά στο έργο ενώ ο Μενέλαος θα μείνει έως το τέλος αφού είναι ο πρωταγωνιστής της ιστορίας.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ

1. Να χαρακτηρίσετε το Μενέλαο στηριζόμενοι στα στοιχεία που σας δίνονται στο α' επεισόδιο και αιτιολογώντας τους χαρακτηρισμούς σας.

2. Ποια γνωρίσματα αρχηγού διαθέτει ο Μενέλαος;

3. Με ποιο τρόπο προβάλλει ο Ευριπίδης τα αντιπολεμικά του αισθήματα;

4. Να αντιστοιχίσετε τις δύο στήλες :

A	B
1. κι όχι με την βία σαν τύραννος	α. προσωποποίηση
2. και φέραν τα ονόματα των σκοτωμένων πίσω	β. γνωμικό
3. με την Ελένη που' φερα απ' την Τροία	γ. μεταφορά
4. με τυραννά σκληρά η ανάγκη	δ. παρομοίωση
5. ο ευτυχισμένος όταν κακοπάθει νιώθει πικρότερα τη δυστυχία	ε. τραγική ειρωνεία
6. Θεοί, να μ' ατιμάζουν έτσι εμένα!	στ. Έκπληξη
7. Δεν πας λοιπόν στους φίλους σου να κλάψεις;	ζ. Παραμυθία
8. Δεν είσαι μόνος · κι άλλοι δυστυχούνε	η. Ειρωνεία
9. Τι λες; Πώς είπες; Ποια;	θ. Απογοήτευση

5. Να βάλετε Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο αν νομίζετε ότι το περιεχόμενο των προτάσεων είναι σωστό ή λαθεμένο.

Ο Μενέλαος	Σωστό	Λάθος
α. Νιώθει τυχερός για τη γενιά του.		
β. Συναρπάζεται από τις περιπέτειές του στη θάλασσα.		
γ. Αγνοεί τον τόπο όπου έφτασε.		
δ. Ντρέπεται για την άθλια εμφάνισή του.		
ε. Ντύθηκε ζητιάνος για να τύχει βοήθειας.		
στ. Θεωρεί τη γυναίκα του αιτία των συμφορών του.		

6. Να ενώσετε τα ονόματα της στήλης Α' με τα στοιχεία της στήλης Β που τους αντιστοιχούν.

A	B
1. Μενέλαος	α. αισθάνεται ότι ατιμάζεται β. αγαπά τους Έλληνες γ. αισθάνεται έκπληξη δ. θυμάται την προηγούμενη ευτυχία
2. Γερόντισσα	ε. αισθάνεται φόβο στ. δεν ξέρει πού βρίσκεται.

7. Σε ποιο σημείο φαίνεται το ανώτερο ήθος των Ελλήνων έναντι των βαρβάρων;
8. Τι συναισθήματα προκαλούν στο θεατή οι απλοϊκές σκέψεις του Μενέλαου για τις πληροφορίες της γερόντισσας ;
9. Σε τι εξυπηρετεί τη θεατρική οικονομία ο καθησυχασμός του Μενέλαου σχετικά με την Ελένη;
10. Να αντιστοιχίσετε τις δύο στήλες :

A	B
1. Ήρθα από την Τροία και φέρνω την Ελένη	α. . Τραγική Ειρωνεία
2. Δεν ξέρω τι να πω	β. Κομπασμός
3. Της Τροίας.... κι εμένα το Μενέλαο που την άναψα	γ. Γνωμικό
4. Η πιο μεγάλη δύναμη 'ναι η ανάγκη	δ. Αμηχανία

